

izrisno izstopa, malone slutenjsko, velik šopek prek celega lista, v mali upodobitvi skoraj sekundira zaris para, pa konja. Ena zadnjih litografij Chagalla Proti drugi jasnini (1985) kaže umetnika pred stojalom s paletto, vendar z umirjeno dvodelno spoznavno izpovedjo: tu in zdaj, v ustvarjanju pri platnu, pa s slutnjo smrti in pričakovanjem druge jasnine; nežno modro ozadje slike se veže s črnim obrobljanjem umetnika in predmetov.

Samohodec Marc Chagall je vse do zadnjega ostal umetnik izpovedne polnosti. Težko je govoriti o njegovih življenjskih dramah, zagotovo pa se niso ustavljale v zunanji pojavnosti, kolikor jih je, so zaznamovane v notranjem dogajanju, toda prevladujoče je umetnikovo premagovanje težkega, hudega, in se odpira k upanju, zaupanju. Tudi razstavni opus litografij je znova potrdil veličino umetnika z izvirnim rokopisom, glasnika ljubezni in življenjske predanosti. Tudi to je razlog, da v današnjem razvrednotenem svetu in v zgolj formalnosti se izgublajoči umetnosti Chagall ohranja in pridobiva publiko kot moderen klasik. Da, Rembrandt ima rad Chagalla.

NEPOZNANI ROBERT WALSER

Kajpak je treba govoriti o nepoznanem Robertu Walserju pogojno. Švicarski pisatelj, ki je nekako v zatišju pisal in objavljaval po prelomu stoletja in kasneje tja v dvajseta leta, je objavil svoja središčna dela, a je pozno zbudil pozornost literarnih poznavalcev, ne da bi kjerkoli dvignil mnogo prahu; do intenzivnih bralcev pa je prišel dosti kasneje, najsi ga je cenil že F. Kafka, pa redki priznani kritiki. Pri nas smo ga dobili šele sedaj, roman Pomočnik je prevedel Vital Klabus, knjiga pa je izšla pri založbi Mihelač. Pomočnik najbrž ni tisto središčno prozno delo Roberta Walserja, ki ga najbolj postavlja v ospredje, zagotovo pa premore zaznamujoče sestavine, ki opredeljujejo pisateljevo specifiko tako v tematiki kot v slogovnih izrazilih. Ob dejstvu, da doživljamo sorazmerno manj prevodov iz svetovne klasike – stare in moderne – je tem bolj razveseljivo, da smo z Robertom Walserjem pridobili prevod, ki ga je vredno uvrstiti med tehtne dosežke.

Nekateri imajo Roberta Walserja za predhodnika Kafke – med njimi je Fritz Martini. Oba književnika odlikuje izjemna literarna pronicljivost, smisel za bistvo, vendar po svoji bazalni naravnosti stojita vsaksebi. Švicarski pisatelj, kot ga poznamo iz Pomočnika pa tudi iz nekaterih drugih proznih del, v jedru nadaljuje izročilo realizma, a ga hkrati bistveno dopolnjuje. Koliko je pri tem posredno ali neposredno vplival Dostojevski, je vprašanje zase in presega namen osvetlitve Pomočnika. Nedvomno pa R. Walser združuje specifičen, na bistvo omejen pogled na prostor in dogajanje s trezno, realno zadržanostjo ter psihološke vzgibe, entropijo v vsakdanji pojavnosti in premenah glavne osebe ali oseb nasploh. Brez dvoma pa je senzibilna narava glavne osebe tista, ki se ji pisatelj najbolj posveča in skozi njo odkriva tako osebnostne koordinate kot odnos do drugih, do sveta.

V romanu Pomočnik ni dosti zunanjega dogajanja, ki bi samo po sebi dramatično in zgovorno fabulativno zaostriilo situacije ter sprožilo napetosti konfliktnih navzkrižij, kot smo jih vajeni pri marsikateri narativni realistični klasiki. Dogajanje je preprosto in razvidno: nameščenec Jožef pride v hišo inženirja Toblerja, ki si z izumi obeta, če že ne blesteče bodočnosti, pa vsaj donosne posle, ki bi mu

omogočali lagodno, razkošno življenje, kot ga z družino živi doslej, ne glede na finančne zmogljivosti. Tobler sicer živi z družino, a se vzvišeno postavlja nad druge, z domačimi je bolj povezan kot skrbnik za materialne dobrine in »padre padrone«, kot pa z družino povezan oče in soprog. Glavna oseba vseskozi ostaja njegov pomočnik Jožef, preskromen in nezahteven mladenič, plahe narave, ki pristane na videz imenitnosti Toblerjeve meščanske hiše. Hkrati pa je Jožef pretanjen opazovalec življenja pri Toblerjevih in v okolici; v svoji občutljivi naravi ostaja v ozadju, skoraj neopazen, vendar ustrezljivo navzoč in trezno presojujoč ljudi in njihovo ravnanje. Vse bolj mu postaja jasno, da ing. Tobler živi na veliki nogi, da izumi ne prinašajo denarja, kar tudi sam občuti, a ostaja zvest hiši. Toblerjeva zadolženost in propad mu kljub prikrivajoči misli postaneta vse očitnejša, toda Jožef odide iz hiše šele po dokončnem zlomu Toblerjevih. V bistvu gre za odnos pomočnika, podrejene osebe na nižji socialni ravni, do gospodarja, inženirja s precenjujočimi sposobnostmi, v bistvu pa egocentrične osebnosti z videzom urejene meščanske hiše in imenitnosti. Prav videz in dejansko stanje, resnica, se razodevata vse bolj in jasno, naj gre za Toblerja in družino, kot – v manjši meri – Jožefovo spoznavno in polagoma kritično razmerje do obdajajočega.

Čar R. Walserjevega romana ni v teh osnovnih komponentah dogajanja, ampak predvsem v skritih ali prikritih psiholoških stanjih, premikih, spoznavnih dojemanih oseb in okolja. Pisatelj slika pomočnikov vsakdanjik v opazujočih in oprežujočih vzgibih, v samopremišljevanju, ki je obarvano z melanholičnim lirizmom, vnaša notranjo negotovost glavne osebe, pa tiha, polprikrita občudovanja »imenitnega« meščanskega sveta videza, drugačnosti, ki je Jožef ne zmore doseči. Prav psihološka niansiranja so pri R. Walserju spremljajoč faktor, kjer na poseben način združuje zunanja, stvarna zapažanja z miselnim, tudi poetičnim, notranjim. R. Walserjev slog je do pretanjenosti premišljen, zgledno obvlada smisel za bistvo, tudi ob »razvlečenosti« ima tak moment globlji kavzalni pomen.

Njegov junak je vse prej kot aktivna osebnost odločne narave. Celo izgublja se v lastnem sanjarjenju, pasivnem sprejemanju življenja, kot je, ne da bi tožil nad čemerkoli. Ponekod naletimo na navidez »lahkotno« stilizacijo, ki pa je povsem precizna, brez odvečne retorike, pisatelj zmore ubesediti tudi namensko nedoločene, raje nedorečene namige, kot jih v poglobljeni psihološki odzivnosti z drugimi osebami doživlja Jožef. Pisatelj je ob neposrednem navajanju zmožen, da se izrazi tudi med vrsticami, kar je silno zahtevno za prevajalca, ki mora ujeti duha naracije. Jožef je obsojen na osamljenost, ne le zaradi svojega socialnega položaja, ampak tudi zaradi svojih osebnostnih lastnosti, najsi je v njem več etičnega kot v marsikom iz njegovega okolja. Pisatelj vnaša melanholični prizvok v Jožefovo držo v Toblerjevi hiši, a prinaša tudi ironične prebliske. Njegova plahost in zadržanost pa mu zmanjšujeta aktivne možnosti, ne pa tudi kritične presoje o ljudeh, med katerimi živi; njihovo obnašanje in ravnanje sprejme malone opravičujoče vse do inženirjevega poloma. Jožef je do sebe bolj zahteven, etično odprt, kot do drugih, saj je pri Toblerju zmožen opravičevati – vsaj delno – njegovo lahkomišelnost, potrato, celo krivično in samovoljno ravnanje ipd. Osebe in dejanja so po eni strani jasna in preprosta, toda ne vedno enoznačna, zato od prvotnega navidez jasnega stanja prehaja do večplastne, bolj zapletene situacije, ki izvira iz celostnega dejstva povezave oseb v vzročni in posledični odvisnosti; mnogo drobnih silnic zunanjih in notranjih doživetij privede Jožefa od začetnega »impresivnega« dojemanja ljudi in dogajanj v Toblerjevi hiši, do kritičnega in razpoznavnega odkrivanja. Dialogi v romanu so osebnostno izraziti v individualnem načinu izražanja, kar navsezadnje

ni posebna novost, a je pri R. Walsersju simptomatična slogovna možnost. Kompozicija romana je logično strnjena v zaokroženo celoto z (na novo) odprtim koncem.

Seveda so to le najvidnejše sestavine romana Pomočnik. Za prevajalca je bil Robert Walser poseben izziv, ki mu je bil Vital Klabus ves čas kos. Zahtevno besedilo terja od prevajalca poustvarjalno zmogljivost posebne vrste, kot jo pozna moderni roman, in najbrž lahko verjamemo, da je prevajalec opravil svoje delo v polni meri, s poslušom za specifiko R. Walsersjevega romana. Za ustrezno knjižno opremo je poskrbel Bronislav Fajon. Čeprav je prišel prozni Robert Walser z zamudo do nas, je nedvomno pisatelj, ki ga je treba upoštevati tako v ožjih literarnih kategorijah kot med bralno publiko.

V. KNJIGA ZD EDVARDA KOCBEKA

Andrej Inkret je s peto knjigo Zbranega dela Edvarda Kocbeka nadaljeval svoje dosedanje delo in v noviteti zbral poleg zbirke novel Strah in pogum Nezbrano pripovedno prozo, Neobjavljeno pripovedno prozo, v Dodatku pa najdemo Mladostno prozo, Mladostni drami, pa Fragmente in Osnutke. Sledijo zelo obsežne opombe. Kako zasilen ali celo neprikladen je izraz »opombe«, nam najbolj ponazarjajo Inkretovi obsežni, a potrebni ekskurzi v čas in odmeve, ko študijsko zajame osredje o literarnem izpraševanju Kocbekove proze v presečišču raznoterih vzgibov in posledic, literarnih in neliterarnih. Osredje pete knjige Edvarda Kocbeka pomeni zbirka Strah in pogum, dasi ves ostali del nikakor ni obroben. Seveda najdemo tu tudi objavljena – revialno – in neobjavljena prozna dela ter dramska poskusa, kar bistveno dopolnjuje Kocbekov pripovedni delež, pri čemer ne upoštevamo njegovega memoarskega deleža, ki ima posebno mesto. Pri osnutkih se je urednik moral odločiti za razumno presojo, kaj uvrstiti v 5. knjigo, kajti, kot pojasnjuje, včasih so osnutki na raznih lističih vsebovali komaj nekaj nakazanega, ali celo le nekaj besed. Večji del fragmentov in osnutkov je nastal v času Kocbekove izolacije (1952–1961). Ob Strahu in pogumu pa A. Inkret pravi: »Tudi knjiga Strah in pogum je na nek način enkrat izraz njegovega pisateljskega angažmaja, pa čeprav je – po logiki naključja – odigrala tako prelomno vlogo v njegovem življenju in čeprav pomeni v slovenski književnosti po vojni več kot očiten mejnik tudi v literarnozgodovinskem smislu.«

Študiozni pristop Andreja Inkreta se kaže že v tem, da npr. pri zbirki Strah in pogum sledi do (potrebni) podrobnosti celotnemu ozadju nastanka teh štirih novel, do procesa ustvarjanja in izida v taki redakciji, kot jo poznamo. Nekatere nadrobnosti, morda ne nujne, so zanimive in komplementarne z jedrom prikaza. Sledijo Kritike in odmevi, spričo posebnega pomena in okoliščin okoli Straha in poguma je urednikovo vključevanje vsega, kar osvetljuje ne le kritiko, pač pa tudi politični utrip in takratno uradno kulturno naravnost, nastalo iz težnje po objektivizaciji in jasni, nezastri osvetlitvi časa in razmer; pri tem se ne želi oddaljiti od literarnega središča obravnave, vendar je nujno, tako kot se je dogajalo ob izidu, da je upošteval tudi neliterarne dejavnike. Bralec sam pa si lahko ustvari svoje mnenje o celotnem pojavu, primerja kritiko in Kocbekove dnevniške zapise kot odsev, kako je sprejel časopisno pisanje raznih avtorjev. Urednik je v celoti ponatisnil kritike in odmeve, želeč ohraniti dokumentarno celovitost. Le pri Janku Kosu si je urednik omissil skrajšano, komentirano besedilo, dasi je večji del Kosovega besedila ponatis-